

መደምደምታን ተኸኢሎ ፍታሕ ሽግር ሶማልያን

ዶ/ር አሕመድ ሓሰን ድሕሊ

አብዚ እዛ መጽሓፍዚኦ እተልዕሎም ሓሙሽተ ኸፋላት፡ ሕዱር ሽግር ሶማልያ ብዝተፈላለየ አመለካኸታ ብ2001፡ 2006፡ 2010ን፡ 2018ን ብዝተካየደ መጽናዕቲ ቐሪቡ ኣሎ። ካብቲ ስርዓት መሓመድ ስያድ ባረ ብ1991 ዝወደቐሉ እዋን ጀሚሩ ሶማልያ ኣብ ብፖለቲካዊ፡ ማሕበራዊ፡ ቊጠባዊ፡ ወተሃደራዊ፡ ጸጥታውን ስነ ኣእምራውን መዳያት ዘጋጠማ ጸገማት ብኸመይ ኣገባብ ከም እትሰግሮ መሰረታዊ ሕቶዮ። ብዙሓት ኣህጉራውያን ሓይልታት ንሽግር ሶማልያ ከም ምኸንያት ተጠቂሞምሉዮም። መራኽብ ኩናት ምዕራብን ምብራቕን ኣብ ዞባ ቐርኒ ኣፍሪቃ፡ ብፍላይ ድማ ኣብ ደቡባዊ ጫፍ ቀይሕ ባሕሪ፡ ዝተፈላለየ ዕላማ ንምትግባር ሰፊረን ኣለዋ።

መሓመድ ዓብዱላሂ ፈርማጅ፡ ፕረዚደንት ፈደራዊት ሪፓብሊክ ሶማልያ ኾይኑ ምስ ተመርጸ፡ ድሕሪ ሰለስተ ኣዋርሕ ብ8 ዩካቲት 2017 “ኣብ ፖለቲካዊ፡ ጸጥታዊ፡ ቊጠባውን ወተሃደራውን መዳያት ኣዝዩ ኣሸጋሪ ኹነታት ወሪሰ።” ብምባል ገሊጹ። [1] ነቲ ተበታቲኑ ክሳብ ትሕቲ እንዳዊ ደረጃ ወሪዱ ዘሎ ማሕበራዊ ኹነታት ግን ኣይጠቐሱን። ካብቲ ዘገርም ፕረዚደንት ፈርማጅ ንሽግር ሶማልያ ጥራሕ ዘይኮነ ዝወረሰ፡ ነቲ ብገለ ወገናት ትጽቢት ዚግበረሉ ብካልኣት ድማ ዚንጸግ ፍታሕ ሽግር ሶማልያውን ወሪሱዮ። እዚ ኸኣዮ እቲ ብድሆን ፈተነን ኮይኑ ዘሎ። ንፈደራዊ ፍታሕ ሽግር ሶማልያ ብዚምልከት ዘሎዎ መርገጺ ወይ ዕቃብ ምስ ተሓተተ ድማ፡ “ኣብዚ እዋንዚ ፈደራዊ ስርዓት ዚሰርሓሉ ቕዋም ጸዲቑ እዩ። ኣሃውን ቕዋም ክሕሉን ከትግብርን ኣለዩ ቃለ ማሕላ ፈጸመ። ከምኡውን ቆይሙ ዘሎ ፈደራዊ ስርዓት እቲ እንደልዮ ወይ ምስ ባህርይ ህዝቢ ሶማልያን ሃገሩን ዚሳነ እዩ።” ኪብል መለሱ። [2] ከም ዚፍለጥ ቀዳማይ ዓንቀጽ ኣብቲ ብ1 ነሓሰ 2012 ዝጸደቐ ግዜያዊ ቕዋም

ሶማሊያ፡ ሶማሊያ ፈደራዊት ሉላላዊት፡ ደሞክራሲያዊትን ሪፓብሊካዊትን ሃገር ምዃናን፡ ንኹሉ ህዝቧ ዚውክል ፖለቲካዊ ብዙሕነት ዘረጋግጽ ስርዓት እትኸተልን ማሕበራዊ ፍትሒ እተተግብርን ዞባታት ጉዳያትን ባዕላትን ዘመሓድራን ምዃነን እዩ ዚሕብር። ብመሰረት ዓንቀጽ [54] ድማ ፈደራዊ መንግስቲ ነዚ ዚሰዕብ ኣርባዕተ ሉላላዊ ዕማም ይፍጽም፦

- 1 ጉዳያት ወጻኢ
- 2 ምክልኻል ሃገር
- 3- ዜግነትን ኢምግራሽንን
- 4- ፋይናንሳዊ ፖሊሲ

ቅልውላው ሶማሊያ

ታሪኻዊ ዕምቁቱ፡ ፖለቲካዊ ምዕባሌን መጻኢ ኣንፈቱን

ዶ/ር ኣሕመድ ሓሰን ድሕሊ

መቐደም ብልልላዊን መሓመድ ሰሊፎ ኣሓፊ ህዝባዊ ግንባር ንደምክራሲን ፍትሕን
ትርጉም - ዕቕዋላሊ መሓሪ (ወደ ቶሺ)
እርትእት - ቢሪፕት ጳውሎስ

ዕላማታት ፈደራዊ ፕሮግራም ኣብ ሶማሊያ

ሶማሊያ ብኸምቲ ኣብ ኢትዮጵያ፡ ስዊዘርላንድን ህንድን ወዘተ. . . ዘሎ ሕብረ ብሄራት፡ ሃይማኖታትን ቋንቋንታትን ዘሎዎ ሃገር ኣይኮነትን። እኳ ደኣ ናይ ሓደ ብሄር ረጅሒታት እትውንንያ። ኣብ ርእሲኪ ሶማላውያን ብምሉኡም ሱኒ

አስላም እየም። ሶማልያ ከምዚ ዝኣመሰለ ሓጋዚ ረጅሒታት እኳ እንተ ነበራ፡ ብመሪሕነት አበጋዛትን ካልኣትን አብ መንጎ ውድባት ሶማልያ ዝተኻየደ ደማዊ ኹናት ሓድሕድ፡ አብ ብዙሓት ብሄራት፡ ቋንቋታትን እምነታትን ዘሎዎን ሃገራት፡ ከም ናይ ሶማልያ ዝኣመሰለ ኹናት አየጋጠመን። ሽግር ሶማልያ ንምቍጽጸር፡ አብ'ቲ ካብ 2002 ክሳብ 2004 አብ ናይሮቢ አብ መንጎ ዝተፈላለዩ ተጻረርቲ ውድባት ሶማልያ ዝተኻየደ አኼባታት ፈደራዊ ስርዓት ዚብል ሓሳብ ቀሪቡ። ከም ውጽኢቱ ድማ ብ10 ጥቅምቲ 2004፡ ኮሎኔል ዓብዱላሂ ዩሱፍ አሕመድ ፕረዚደንት መሰጋገሪ መንግስቲ ሶማልያ ኸይኑ ተመሪጹ። ኮሎኔል ዓብዱላሂ ዩሱፍ አብ ግዜ ቐዳማይ ሚኒስትር መለስ ዜናዊ፡ ምስ ስርዓት ኢትዮጵያ ድልዱል ምትእስሳር ከም ዝነበሮ ይፍለጥ። መለስ ዜናዊ ብአገባብ ፈደራዊ ስርዓት ኢትዮጵያ ተጠቐሙ፡ አብ ሶማልያውን ዕላማ ፈላሊኻ ግዛእ አተግቢሩ። ከም'ቲ አቐዲሙ ዝተገልጸ፡ ንምሉእ ዞባ ቐርኒ አፍሪቃ ርግኣት ከለእዎ። ማራኽ ፖለቲካዊ፡ ማሕበራውን ቍጠባውን ጉልባብ ብምፍጣር፡ አብ ሶማልያ ፈደራዊ ስርዓት ምቕም ዚብል ሓሳብ ዝመጸ፡ ቐንዲ ዕላምኡ ነዚ ዚስዕብ ንምርግጋጽ'ዩ ነይሩ።

- ሀ. አብ ሶማልያ ድልዱል ማእከላይ መንግስቲ ምእንቲ ከይምስረት፡
- ለ. ሓንቲ ውድብ ወይ ሰልፊ ንብምልኡ ስልጣን ከም ዘይትብሕት ምግባር፡
- ሐ. ሓንቲ እንዳ ወይ ቀቢላ አብ ልዕሊ ካልኣት እንዳታትን ቀቢላታትን ዓብላሊት ንኸይትኸውን፡
- መ. መድረኽ ምንጻል (Marginalisation) ፖለቲካዊ፡ ማሕበራውን ቍጠባውን ሓንሳእን ንሓዋሩን ከም ዘይዕጸ ንምግባር።
- ረ. ኩሉ አብ ስልጣን ንኸይሳተፍ አፍ ደገ ንምክፋት፡
- ሰ. አብ ምሉእ ዞባታት ሶማልያ ብናይ ኩሉ ወገን ተሳትፎ ምዕሩይ ልምዓታዊ መደባት ንኸይረጋገጽ፡

ሶማላውያን ብዛዕባ ፈደራዊ ስርዓት ዝተፈላለዩ ርእይቶ'ዩ ዘሎዎም

ሀ. ንሶማልያ ካብ ዝተፈላለዩ ፖለቲካዊ፡ ቍጠባዊ፡ ማሕበራዊ፡ ጸጥታውን ስነ አእምሮውን ሽግራታ ንምውጻእ፡ እንኮ ፍታሕ ፈደራዊ ስርዓት'ዩ፡ ዚብሉ አለዉ።

ለ. እዚ ፖለቲካዊ ስርዓት'ዚ ንሶማልያ ዚኸፋፍልን፡ ኣብ ዞባ ቐርኒ ኣፍሪቃ ታሪኻውን ፖለቲካውን ተራኣ እተበርክት ኣያል ሃገር ንምህናጽ ዚዕንቅፍዮ፡ ኢሎም ዚኣምኑ'ውን ይርከቡ።

ሐ. ብድሕር'ዚ ኣብ ሶማልያ ፈደራዊ ስርዓት ምጃም ዚብል ፕሮግራም፡ ምትእትታው ኢትዮጵያን ኬንያን ኣሎ። ንሳተን ኣብ ዶባተን ጽልዋኣን ንምሕያል፡ ኣብ ሶማልያ ሃገራዊ ጸጥታኣን ዘስግእ ኣያል ማእከላይ መንግስቲ ምእንቲ ከይምስረት ይሰርሓዮን፡ ዚብሉ እውን ኣለዉ። ሓደ ካብ'ቲ ሶማላውያን ተመራመርቲ ዚጠቐስዎ፡ ኣቐዲሙ ዝተገልጸ፡ ብ2003 ፕረዚደንት ኬንያ ነበር፡ ዳኒኤል ኣራፕ ሞይ ዝሃቦ መግለጺ'ዮ።

ፈደራዊ ዞባታት ሶማልያ

ሀ. ዞባ ሶማሊላንድ	መ. ዞባ ደቡባዊ ምዕራብ ሶማልያ
ለ. ዞባ ፑንትላንድ	ረ. ዞባ ሄራን ሸበለ
ሐ. ዞባ ገለመዱቕ	ሰ. ዞባ ጁባላንድ

ኩነታት እዘን ዞባታት እዚኣተን ኣዝዩ ዝተፈላለዮ'ዮ።

1-ሶማሊላንድ ከምተን ካልኣት ዞባታት ሶማልያ ንገዛእ ርእሳ ከም ዞባ ዘይኮነስ፡ ብ1991 ናጽነታ ከም ዝረኸበት ሃገር'ያ እትቈጽራ። እንተኾነ ክሳዕ'ዚ እዋንዚ ኣህጉራዊ ተፈላጥነት ኣይረኸበትን።

2-ዞባ ፑንትላንድ'ውን ካብ 1998 ጀሚራ ናታ ውሽጣዊ መንግስቲ ኣቕራማ እትኸይድ ዘላ'ያ። ካብ ካልኣት ዞባታት ሶማልያ ናይ ምፍንጫል ኣዋጅ ኣየውጸአትን።

3-ዞባ ጁባላንድ ምስ ፈደራዊ መንግስቲ መቐድሻ ብማዕረ ክትዋሳእ ትደሊ። እዚ ድማ እቲ ካልእ ሽግር ሶማልያ'ዮ።

4-ኣብ መንጎ ሸዱሽቲኣን ፈደራዊ ዞባታት ዝተወሃሃደን ሓደ ዓይነትን ትምህርታዊ፡ ማሕበራውን ቍጠባውን ፖሊስታት የልቦን። እዚ ኩነታት'ዚ ሶማልያ ኣብ መጻኢ ሽግር ከጋጥማ ከም ዚኸእል ዚእምት'ዮ።

5-ኣብ ኩለን ዞባታት ዘይፍትሓዊ ምቕርሐ ስልጣንን ጸጋታትን ይረኣ።

6-ኣብ መንጎ ኩለን ዞባታት ምስሕሓብ ዶብ የጋጥም።

7-ኣብ ኩለን ዞባታት ኣብ መንጎ ጨንፈራት ዓበይቲ ቀቢላታትን፡ ኣብ መንጎ ዓበይትን ንኣሸቱን ቀቢላታትን ኣብ ምቕሊት ስልጣንን ጸጋታትን ሽግራት ይቕልቀል።

8-ኩለን ዞባታት ሶማልያ ምስ ኣህጉራዊ ዶብ ይዋሰና። ሶማሊላንድ ብወገን ሰሜናዊ ምብራቕ ምስ ኢትዮጵያን ጁቡቲን ትዳውብ። ዞባ ጁባላንድ ብደቡባዊ ወገን ምስ ኬንያን ኢትዮጵያን ትዳውብ። እተን ዝተረፉ ኣርባዕተ ዞባታት ድማ ምስ ኢትዮጵያ ጥራይ ይዳውባ።

ሓደ ካብ'ቲ ዘገርም ግን ኩለን ፈደራዊ ዞባታት ሶማልያ ምስ ኢትዮጵያ ዚዳወባ ምጻነንዮ። እዚ ኣገዳሲ ስለ ዝኾነ ኣብ ታሕቲ ብዝያዳ ኪበርህዮ። ኩለን ፈደራውያን ዞባታት ሶማልያ፡ ብፈደራዊ መንግስቲ ዘይምሓደር ወደባትን ማዕርፎ ነፈርትን ኣሎዎን። ካብ ኩሉ ዘደንጹ ድማ ገለ ዞባታት ብዘይ ኣፍልጦ ማእከላይ ፈደራዊ መንግስቲ፡ ናይ ወጻኢ ዝምድናታት ስለ ዝገብሩ፡ ነቲ ጉዳይ መሊሱ ዘጋድድዮ።

9-ኢትዮጵያ ምስ ኩለን'ተን ዚዳወባኦ ፈደራውያን ዞባታት ሶማልያን ምስ ፈደራዊ መንግስትን ብማዕረ'ያ ክትዋሳእ ጸኒሓ። እዚ ድማ ኣብ'ተን ዞባታትን ፈደራዊ መንግስትን ጽልዋ ንምሕዳር ብሓደ ወገን፡ በቲ ኻልእ ድማ ንሃገራዊ ጸጥታ ከም ሓደጋ እትጥምታ፡ መጻኢ ዞባ ቕርኒ ኣፍሪቃ ኣብ ምምእዛን ኣበርክቶ እትገብር ሓያልን ስምርትን ሃገረ ሶማልያ ምእንቲ ከይትመጽእ እዩ። ምክንያቱ ተኸታተልቲ ስርዓታት ኢትዮጵያ ዚደልይዎ ንሱ ስለ ዝኾነ።

10-መንግስቲ ኬንያ ብወገኑ ስምርትን ሓያልን ሶማልያ ንሃገራዊ ጸጥታ ከም ሓደጋ ስለ ዚጥምታ ሰግኣት ኣሎዎ። ነዚ ድማ ከም'ቲ ኣቐዲሙ ዝተገልጸ፡ ፕረዚደንት ኬንያ ዝነበረ፡ ዳኒኤል ኣራፕ ሞይ፡ ብ2003 ኣረጋጊጽዎዮ። ኣብዚ ዝሓለፈ ቐረባ ዓመታት፡ ኣቓልቦ መንግስቲ ኬንያ፡ ኣብ'ታ እትዳወቦ ፈደራዊ ዞባ ጁባላንድ ዘተኩረ ኮይኑ ኣሎ። ከም ዚፍለጥ ብ2012 ንሶማልያ ዝወረረ ሓይሊ ኬንያ፡ ኣብ ዞባ ጁባላንድ፡ ኣብ ገምገም ህንዳዊ ውቅያኖስ ንእትርከብ ስትራቴጂያዊት ወደብ ኪሰማዮን ተቈጻጸሩ። እቲ ስርሒት ነቲ ቐንዲ መደበሩ ደቡብ ሶማልያ ዝገበረ ምንቅስቓስ ሸባብ ሶማልያ፡ ንምምካት ካብ ዚብል ወተሃደራዊ ስርሒት ኬንያ ዝተበገሰዮ ነይሩ። ሶማላዊ ጸሓፊ ዓብደራሕማን ኣብዲ ነዚ ጉዳይ'ዚ ኣመኪቱ፡ መንግስቲ ኬንያ ኣብ ውሽጢ መሬት ሶማልያ፡ ሞንጎኣዊ ዞባ (Buffer zone) ብምፍጣር ንወደብ ኪሰማዮ፡ ንገለ መሬት፡ ደሴታትን ማያዊ ክሊን ሶማልያ ንምሓዝ ድሌት ከም ዘሎዎ ኣቃሊዑ። [4]

መንግስቲ ፕረዚደንት መሓመድ ዓብዱላሂ ፈርማጅ ኣብ ውሽጢ ዝተሓላለኸ ወተሃደራዊ ኹነታት ኪምክቶ ዚፍትን ዘሎ ዓበይቲ ውሽጣውን ዞባውን

(ኢትዮጵያን ኬንያን) ብድህታት፡ ልሕሉሕ ጸጥታዊ ኹነታትን ድኸም ቊጠባዊ ህይወትን።

ስለዚ ምቹእ ሃዋህው ንምፍጣር፡

ሀ. ኣብ ምልእቲ ሶማልያ ጸጥታ፡ ሰላምን ርግኣትን ምስፋን፡

ለ. ንሃገራዊ ቕጥጠባ መገዲ ልምዓት ምትሓዝ፡

ሐ. ሃገራዊ ሉኣላውነት ንምውሓስ ብቕዓት ዘሎዎ ሃገራዊ ሰራዊት ምህናጽ፡

መ. ሃገራዊ ሓድነት ዳግም ምህናጽ፡ . . . የድሊ።

ህሉው ፕረዚደንት ሶማልያ ዚደፍኣሉ ደኣ ኣይኮነን እምበር፡ ንፈደራዊ ስርዓት ዳግመ ግምት ከይተገብረ፡ እቲ ዕላማታት ዚረጋገጽ ኣይኮነን። ድሕሪ ቅዋማዊ ቃለ ማሕላ ምፍጻሙ፡ ከም ውሁብ ቅዋማዊ ኹነት'ዩ ብዕጥይጥይ ዝተቐበሎ። ልክዕ'ዩ ቕዋም ኪመሓየሽ ስለ ዚከኣል፡ ኣብ ሃገራዊ ቕዋም ምምሕያሽ ኪግበር ይከኣል'ዩ። እንተኾነ ኣብ ኩነታት ሶማልያ እቲ ዝግበዩ ጸገም፡

ሀ. ማሕበራዊ ኣተሓሳስባ ሶማልያ ገና ቦቲ ካብ እዋን ናጽነት ጀሚሩ

ብዝተፈላለዩ ደረጃታት ዝተለብለበሉ ፖለቲካዊ፡ ቊጠባዊ፡ ወተሃደራውን ማሕበራውን ተመኲሮ ዝተገዘአ'ዩ ዘሎ።

ለ. ድሕሪ ውድቀት ስርዓት መሓመድ ስያድ ባረ፡ ሶማልያ ኣብ መንጎ ኣበጋዛትን ካልኣትን ወተሃደራዊ ግጥምን ሓድሕድ ምቅትታልን ዚፍጸመላ ሜዳ ኮይና'ያ ጸኒሓ። እዚ ኹነት'ዚ ዘየጋጠማ ሶማሊላንድ ጥራይ'ያ። ምክንያቱ ምስተን ካልኣት ክፋላት ሶማልያ ታሪኻውን መጻኢ ዕድላን (Destiny) ቢይናዊ ስጉምቲ ብምውሳድ ስለ ዝተፈልየት።

ሐ. ሶማልያ ፈደራዊ ስርዓት ድሕሪ ምቕማን ነታ ሃገር ኣብ ሽዱሽተ ፈደራዊ ዞባታት ድሕሪ ምምቃላን፡ ዳርጋ ፖለቲካዊ፡ ወተሃደራዊ፡ ጸጥታውን ባህላውን ናጽነት ስለ ዝረኸባ፡ ኣብተን ዞባታት ፖለቲካውን ቊጠባውን ቀቢላውን ጽልዋታት ሰፊኑ። እዞም ሓይልታት እዚኣቶም ነቲ ዝረኸብዎ ረብሓታትን ሓለፋታትን ብዋጋ ረብሓ ህዝብን ሃገርን'ውን ይኹን ብቐሊሉ ዚገድፍዎ ኣይኮኑን።

መ. ሶማላውያን ውሽጣውን ዞባውን ብድህታት ኣጋጢምዎም ኣሎ። እንተኾነ ንግርጭቶም ብሃገራዊ መንፈስ እንተ ፈቲሖም፡ ንኪስዕብ ዚክእል ሽግር ከሰግርዎ ይክእሉ'ዮም። ሃገራዊ ረብሓ ናይ ግድን ኣንጻር ቀቢላዊ፡ እንዳውን ውልቃውን ረብሓታት ኣይኮነን።

ብመሰረት፣ ዝተገልጸ ፍጻመታት ንሕዳርን ዝተሓላለኹን ሽግራት ሶማልያ ተአምራታዊ ፍታሕ ከም ዘዩልቦ ርኡይ ኮይኑ ኣሎ። እንተኾነ ንታሪኻውን ፖለቲካውን ሽግር ሶማልያ ንምፍታሕ፡ እቲ ችኑዕ መእተዊ ኹሉ ዚሳተፎን ሓባራዊ ውሳኔ ዘሕልፈሉን ፍትሓዊ ምቕርሖ ጸጋታትን ማሕበራዊ ፍትሕን ዘረጋግጽን ደረጃ ብደረጃ ዚዓቢ ሓያል ማእከላይ መንግስቲ ምቕም እዩ። ነቲ ውሳኔታት ንምትግባር ማእከላይ መንግስቲ ሓላፍነት ዞባታት ይስከም። ኩለን ዞባታት ሶማልያ ብማዕረን ብፍትሓዊ ኣገባብን ምእንቲ ኪዓብዩ፡ ብተሳትፎ ኹሎም ማሕበራውያን ሓይልታት ውሳኔታት ይትግብሩ። እዚ ድማ መሰረት ርግኣትን ሰላምን ስለ ዝኾነ ሓድነት ሃገር የዕዘዝ። ብግምት ደራሲ፡ እዚ ሰለስተ ረጅሒታት ዚ ቅድመ ኹነት ዕቤትን ብልጽግናን ሶማልያ ዘረጋግጽን ኣብ ዞባዊ፡ ክፍለ ዓለማውን ኣህጉራውን ሜዳ፡ ፖለቲካዊ ተራ ንኸተበርክት ዕድል ዚህብን እዩ።